

- [9] Digital skills and learning. A panacea for education. Webinar. November 9, 2019. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-12/final_ppt_for_digital_skills_webinar_9_oct_2019_ukrainian.pdf (in Ukrainian)
- [10] European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. JRC Science for policy report / Redecker Ch. (Author), Punie Y. (Ed.). – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. – 95 p. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-framework-digital-competence-educators-digcompedu> (in English)
- [11] Global Survey on staff development and training in the context of COVID-19 pandemic for Public and Private Enterprises and other Organizations. URL: <https://www.surveymonkey.com/r/XVV32FC?fbclid=IwAR3jyJ1ajKMifhd2DXK6vEw-TKJ9SYao5KqLtYmB7Xy-o7cySldan6W0bgU> ; <https://ru.surveymonkey.com/r/HJ99MBB?fbclid=IwAR3uE3HVgW2Gig3Jo9PD15OMV9g7FkU5EOjgnoIVOfYrBilXJ2gFv0l3tLg> (in English)
- [12] ISTE Standards. Skills learners need to thrive in work and life. URL: <https://www.iste.org/standards> (in English)
- [13] Towards Knowledge Societies for Peace and Sustainable Development. First WSIS+10 Review Event. – Paris: UNESCO Headquarters, 2013. – 26 p. (in English)
- [14] UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. – Paris: UNESCO, 2018. – 66 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721> (in English)
- [15] UNESCO. ICT Competency standards for teachers. Policy Framework. Paris: UNESCO, 2008. – 15 p. URL: https://www.oei.es/historico/tic/competencias_tic_docentes_marcos_politicas.pdf. (in English)
- [16] 2017 Digital Literacy Impact Study: *An NMC Horizon Project Strategic Brief* / Adams Becker, S., Pasquini, L.A. & Zentner, A. – Austin, Texas: The New Media Consortium. – 2017. Vol. 3.5. November. – P. 1-24. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED588801.pdf> (in English)

УДК 373.017:331.548

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-55-214-221

Bilous Pawel

doktor nauk psychologicznych
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Kielce, Polska
Bilos@poszta.onet.pl

SAMOOKREŚLENIE ZAWODOWE W DZIECIŃSTWIE A WYBÓR ZAWODU

Abstrakt. Problemy, z którymi nieustannie się borykają, to problemy związane z samostanowieniem zawodowym, wyborem zawodu i pracy. Można je złączyć, stosując samostanowienie i wczesne doradztwo zawodowe podczas zabaw dla dzieci.

Gra ma wiele funkcji: rozwojową, poznawczą, diagnostyczną, terapeutyczną, rewalidacyjną, profilaktyczną, socjalizacyjną, resocjalizacyjną i prognostyczną (P.Belous, 2020). Podczas gdy funkcje rozwojowe, poznawcze i terapeutyczne są dobrze znane i stosowane w praktyce, inne funkcje są praktycznie ignorowane. W kontekście problematyki niniejszego artykułu ważna jest funkcja prognostyczna, która z niewiadomych przyczyn pozostała niezauważona i niedoceniona.

Udowodniono, że zabawa jest dominującą czynnością w wieku przedszkolnym. Dlatego nie musimy wymyślać czegoś nowego, niezwykłego, aby doprowadzić dziecko do takiego poziomu dojrzałości (zwłaszcza umysłowej), który pozwoliłby mu skupić się na określonej grupie zawodów. Wystarczy wykorzystać naturalny stan rzeczy - dominującą aktywność dziecka - grę.

W artykule przedstawiono wyniki badań związku między zabawą dzieci, samostanowieniem zawodowym a wyborem zawodu. Ustala się, że gra zapewnia wszechstronny rozwój dziecka (fizyczny, psychiczny, emocjonalny, społeczny) i jest przede wszystkim sposobem poznania siebie, a zatem ma przewagę nad jednostronną orientacją zawodową (co zwykle ma miejsce podczas tradycyjnej wcześniejszej orientacji). Zależność tę należy uwzględniać w rodzinie, przy organizacji procesu wychowawczego w przedszkolach, szkołach oraz w działalności poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Warto zwrócić uwagę na badania rozwoju dziecka nienarodzonego pod kątem możliwości kształtowania się reakcji na dostępne bodźce, które mogą być podstawą do samostanowienia zawodowego w dzieciństwie i wyboru zawodu w przyszłości.

Słowa kluczowe: samostanowienie zawodowe; wczesna orientacja zawodowa; orientacja zawodowa; gra dla dzieci; funkcje gier dziecięcych.

1. WSTĘP

Sformułowanie problemu. Współczesne czasy charakteryzują się aktywizacją wszystkich sfer życia i działalności ludzi, a to determinuje powstanie różnych problemów. Często te problemy są związane z działalnością zawodową człowieka, a szczególnie z samookreśleniem zawodowym i wyborem zawodu.

Społeczeństwo jest zainteresowane, aby każdy jego członek, zdolny do pracy, pracował efektywnie, wydajnie i jakościowo. Od jakich czynników to zależy? Z pewnością można powiedzieć, że od wielu. Jednak wśród całego szeregu tych czynników należy wyróżnić: dobre przygotowanie zawodowe, zdolności i pozytywną motywację do pracy. Zdolność do pracy w dużym stopniu zależy od stanu zdrowia organizmu, na który człowiek ma wpływ niewielki. Zależy ona także od takich właściwości podmiotu jak poziom rozwoju procesów psychicznych i cech osobowości, mających znaczenie w działalności zawodowej. Natomiast przygotowanie do zawodu i motywacja do pracy są determinowane wpływem otoczenia społecznego.

Analiza najnowszych badań i publikacji. Z pewnością można powiedzieć, że przygotowanie do zawodu jest najtrudniejszym etapem w życiu jednostki. Trudności te są związane przede wszystkim z odpowiednim do możliwości osobowości samookreśleniem zawodowym i wyborem zawodu, a potem opanowaniem tego zawodu. Nauczanie zawodu w wielu krajach jest zorganizowane dość dobrze: istnieją różne szkoły, uczelnie, które to robią bardzo skutecznie. Trudności w samookreśleniu i w wyborze zawodu powstają, bowiem cywilizacja nowoczesna powołała do życia tyle różnych zawodów (i ten proces trwa bez przerwy), że dorosły człowiek ma problemy z ich właściwą selekcją, nie mówiąc o dziecku. Samookreślenie dla prawie każdego, nawet utalentowanego człowieka - jest procesem niełatwym. To jest samoanaliza i samosprawdzanie: „co możesz osiągnąć łatwo, a z czym masz kłopoty? Co cię pociąga, a co nie? W czym robisz postępy w porównaniu z innymi, a w czym nie nadążasz? To jest pokonywanie siebie: swojego lenistwa, swojej słabości, swojej niepewności, swojej niecierpliwości - wszystkiego tego, co przeszkadza [8].

Rozwiązanie tych trudności można ułatwić przez takie doskonalenie poradnictwa zawodowego, aby było ono skierowane na proces preorientacji zawodowej dziecka. Tu przede wszystkim, warto wykorzystać, dostosowując do warunków obecnych, zaproponowany wcześniej i sprawdzony w Polsce i na Ukrainie, w wyższych klasach szkoły podstawowej system preorientacji zawodowej [10; 11; 13; 14; 22; 24 i inni] oraz opracować nowy system, który obejmowałby przede wszystkim dzieci wieku przedszkolnego. Niestety kwestia preorientacji zawodowej w wieku przedszkolnym, a tym bardziej tworzenie systemu, jest odbierana (nawet przez fachowców), jako fantazja. Badań w tym kierunku praktycznie nie było wcześniej i nie prowadzi się teraz, chociaż jedna z pierwszych prac, prawda hipotetycznego charakteru, była opublikowana w 1972 roku [1]. Przeprowadzone badania przez autora tego artykułu w latach 1987-1995, wskazują na możliwość i sensowność wprowadzenia systemu wczesnej preorientacji zawodowej albo, chociaż jego elementów, rozpoczynając od wieku 3 lat. Takie podejście do tego problemu potwierdzają wyniki obserwacji zachowań dzieci przeprowadzone przez wybitnego rosyjskiego lekarza i pedagoga N.Pirogowa jeszcze w XIX wieku.

Warto zauważyć, że wczesna preorientacja zawodowa - jest preorientacją, która, jednak, ma trochę inne cele, niż tradycyjna, i ma swoją specyfikę. Wczesna preorientacja nie jest systemem, przy pomocy, którego można utrzymać ukierunkowanie osobowości na określony zawód od dzieciństwa. Ten system musi służyć wzbogacaniu, przygotowywaniu i rozwojowi dziecka tak, aby ono osiągnęło dojrzałość do samookreślenia zawodowego, mogło samodzielnie poznawać siebie bardziej efektywnie i wykorzystać to w przyszłości, wybierając zawód.

Cel artykułu. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań związku między zabawą dzieci, samostanowieniem zawodowym a wyborem zawodu.

2. TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ

Ogólna struktura istniejącego systemu preorientacji zawodowej jest złożona. Obejmuje on: informowanie, konsultacje, selekcje zawodową, przygotowanie zawodowe (nauczanie zawodu) i adaptację zawodową. Wczesna preorientacja zawodowa (przygotowanie osobowości do samookreślenia zawodowego) strukturalnie jest prosta, jednak merytorycznie - skomplikowana. Struktura preorientacji wczesnej łączy w sobie przede wszystkim rozwój psychicznych procesów poznawczych, kształtowanie potrzeb i motywów, związanych z pracą w ogóle, a szczególnie z działalnością zawodową w przeszłości.

Działalność ludzi jest wieloraka - to zabawa, uczenie się i praca. Każda z tych działalności ma swoje znaczenie i wartość. Tak się stało w społeczeństwie, że praca jest najbardziej poważnym rodzajem działalności ludzkiej, bo stwarza materialne warunki życia. Uczenie się jest też bardzo poważną działalnością, bo dzięki niemu dziecko przygotowuje się do życia, do pracy. Zabawa jest kolejnym rodzajem działalności ludzkiej, którą psychologowie nazwali dominującą działalnością dzieci w wieku wczesnego dzieciństwa i w wieku przedszkolnym. Wśród wszystkich rodzajów działalności zabawa jest genetycznie pierwotną działalnością. Ona też ma swoje znaczenie i rolę w życiu dziecka, a potem i dorosłego człowieka.

Wielu autorów [15; 20; 23 i in.] wskazuje, że u człowieka od urodzenia są cechy stałe w toku całego życia oraz te, które można rozwijać, korygować w procesie nauczania i wychowania. Wśród tych cech mogą być takie, które są bardzo ważne w pewnych zawodach, ale rozwijanie ich nie jest możliwe (bo są one stałe od urodzenia do końca życia) lub cechy, które rozwinąć u tej czy innej osoby bardzo trudno. To uzasadnia jedno z ważnych zadań wczesnej preorientacji zawodowej - należy określić cechy, które można rozwinąć tak, aby skompensować brakujące czy znajdujące się na niedostatecznym poziomie rozwoju, znaczące dla danego zawodu. Wyżej powiedziane pozwala stwierdzić, że posiadanie wiedzy o prawach rozwoju psychicznego człowieka umożliwia dopasowanie procesów psychicznych do wymagań jakiegoś zawodu. Chodzi tu o doprowadzenie osobowości dziecka do dojrzałości w samookreśleniu zawodowym, czyli do takiego poziomu, który pozwala na właściwy wybór zawodu w przyszłości.

Głównym zadaniem wczesnej preorientacji zawodowej jest przygotowanie dziecka do właściwego samookreślenia zawodowego. Jak to można dokonać, jeśli dziecko, szczególnie w wieku około 3 lat (bo od tego wieku proponuję rozpoczęcie oddziaływania na dziecko w celu samookreślenia zawodowego), ma ograniczone doświadczenie życiowe, niedostateczny poziom rozwoju psychicznego, zwłaszcza świadomości? Problem polega jeszcze na tym, że w takim wieku u dzieci zainteresowania, jako podstawa kształtowania samookreślenia zawodowego, są niestabilne, gdyż podlegają wpływowi otoczenia szybko zmieniając poziom (głębnię) i treść. W związku z tym celem oddziaływań wychowawczych winno być wykrycie genetycznie zdeterminowanych cech i właściwości dziecka, które mają znaczenie dla określonej przyszłej działalności zawodowej, oraz kształtowanie jego zainteresowań. We wczesnym dzieciństwie to nie jest proste, jednak możliwe.

Wiadomo, że w wieku przedszkolnym dominującą działalnością jest zabawa. Dlatego nie musimy wymyślać czegoś nowego, niezwykłego, aby doprowadzić dziecko do takiego poziomu dojrzałości (przede wszystkim psychicznej), który pozwoliłby mu dokonać ukierunkowania się na pewną grupę zawodów. Wystarczy wykorzystać naturalny stan rzeczy - dominującą działalność dziecka - zabawę. Analiza literatury dostarcza następujących uzasadnień [16; 17]:

1. Zabawa jest nieuświadomionym przygotowaniem dziecka do życia, do poważnej działalności osobników dorosłych.

2. Struktura psychologiczna zabawy zbliża się do struktury psychologicznej pracy.

3. Dziecko może ocenić swoje postępy bez odwołania się do innych osób.

4. Zabawa wyróżnia się nadto faktem, iż nie narzuca ona uczestnikowi potrzeby przystosowania się do świata, lecz przeciwnie - pozwala mu asymilować rzeczywistość zgodnie z własnym pragnieniem.

5. Zabawa jest dla dziecka i myśleniem, i twórczością, i realizmem, i fantazją, i odpoczynkiem, i źródłem radości.

Tak, więc, zabawa, zapewniając wszechstronny rozwój dziecka (fizyczny, psychiczny, emocjonalny, społeczny), jest przede wszystkim drogą poznawania siebie, i dzięki temu ma przewagę nad jednostronnym ukierunkowaniem zawodowym (co z reguły występuje w preorientacji tradycyjnej). Po opanowaniu prostych działań na przedmiotach dziecko staje się bardziej zaradne i samodzielne, pragnie brać udział w zajęciach i pracach dorosłych.

Dążenie do odtwarzania w zabawach działalności osób dorosłych, których rolę dziecko odgrywa, stanowi zarazem podniecie do poszerzania orientacji w zawodach i zajęciach wykonywanych przez różnych ludzi, w miejscach i instytucjach, gdzie pracują, w stosunkach społecznych, jakie między sobą nawiązują. W zabawach dziecko może wykonywać czynności umowne, a zarazem analogiczne do realnych czynności, mające określone źródła społeczne, lecz po dziecięcemu przetwarzane i upraszczane [21]. Samookreślenie zawodowe nie jest możliwe bez samopoznania. Zabawa - to okazja do zdobywania samowiedzy.

Zabawa pewni różnorakie funkcje: rozwojową, poznawczą, diagnostyczną, terapeutyczną, rewalidacyjną, profilaktyczną, socjalizacyjną, resocjalizacyjną, prognostyczną [2]. Jeśli funkcje rozwojowa, poznawcza i terapeutyczna dobrze są znani i wykorzystywani w praktyce psychologicznej i pedagogicznej, to na inne funkcje uwaga praktycznie nie zwracałaś. W kontekście problematyki niniejszego artykułu szczególne znaczenie ma funkcja prognostyczna, która z niewiadomych przyczyn została niezauważona lub niedoceniana. Bardzo często temat, treść i charakter zabawy pozwala nam dokonywać prognoz, dotyczących przyszłości zawodowej obserwowanego dziecka. Liczni autorzy prac naukowych byli przekonani o związku zabaw dzieci z ich zawodem w przyszłości [3; 4; 5; 6; 7; 9; 16; 17; 18i inni].

Przeprowadzone metodą retrospektywną badania pracujących w różnych dziedzinach gospodarki w województwie Świętokrzyskim wykazały, że zabawy dziecięce 65% osób w wieku przedszkolnym zdecydowanie wpłynęły na wybór zawodu w przyszłości. Nawet w obecnej sytuacji społecznej, kiedy w Polsce jest tylu ludzi bezrobotnych i każde miejsce pracy ma dużą wartość, kiedy wykonywany zawód wielu osób jest inny, niż wyuczony, 44% badanych uważa, że jest on związany z ich marzeniami, a 36% - z zabawami w dzieciństwie.

Stosując tę samą metodę, dokonano badań na Ukrainie (obwód Lwowski). Dla badań wybrano jednolitą grupę – nauczyciele szkół średnich. Okazało się, że wśród badanych nauczycieli od wczesnego dzieciństwa do młodości najbardziej ulubione były zabawy, związane z komunikowaniem z innymi (typ **człowiek-człowiek**). Wśród badanych nauczycieli 63% stwierdziło, że zabawy dziecięce wpływają na samookreślenie zawodowe („Jeśli dziecko od małego uczy lalki, kogoś próbuje leczyć lub konstruuje ubranie dla lalki – z tego rozpoczyna się samookreślenie zawodowe”). Analizując własne doświadczenie badanych, warto zwrócić uwagę na związek wybranego zawodu z marzeniami i zabawami w dzieciństwie. Tak 77, 1% stwierdziło, że ich wykonywany zawód ma związek z marzeniami i 62, 3% - z zabawami, w które bawili się w dzieciństwie.

Analizując związek między płcią a wpływem zabawy na samookreślenie zawodowe, zauważyliśmy, że ten związek jest bardzo silny (współczynnik korelacji wynosi: $r_{kobiety} = 0,88$, $r_{mężczyźni} = 0,90$).

Zapoznanie się z literaturą naukową z problem rozwoju dzieci, pozwala zauważyć, że jeszcze nienarodzone dziecko w łonie matki reaguje na niektóre bodźce, to znaczy odbiera je i przetwarza [19]. Badania Lecanuet wykazały, że od około 20 tygodnia ciąży dziecko słyszy, a od 28 tygodnia potrafi odmiennie reagować na znane i nieznanne bodźce akustyczne, że dziecko w łonie matki nie tylko słyszy dźwięki, ale jest w stanie zapamiętywać [za: 19]. Udowodniono, że płód dziecka jest w stanie przetwarzać informacje chemosensoryczne, czego skutkiem jest najwyraźniej uczenie się. Na tej podstawie badacze założyli istnienie stabilnego wciągu dni wpływu znajomości bodźca jeszcze z łona matki na dokonywaną przez noworodki ocenę niektórych bodźców. Choć te badania nic wspólnego z problemami samookreślenia zawodowego i preorientacji zawodowej nie mają, jednak autor tego artykułu przypuszcza, jeśli mózg dziecka jest w stanie uczyć się jeszcze w łonie matki, to wyniki tego uczenia się mogą być podstawą dla samookreślenia zawodowego w przyszłości. Uzasadnieniem takiego przypuszczenia są wyniki

observacji zachowania matki wobec jeszcze nienarodzonego dziecka. U matki, która w procesie ciąży delikatnie i pieszczotliwie komunikuje się z płodem, rodzi się dziecko spokojne i przeciwie - u niespokojnej matki w ciąży rodzi się dziecko też niespokojne. Przykładem, potwierdzającym takie zdanie, może być znany chiński pianista Lang Lang. W wywiadach jego matka twierdzi, że chłopak i tak zostałby wielkim pianistą, bo ona zaprogramowała go na sukces, obsesyjnie słuchając muzyki fortepianowej przez całą ciążę oraz, przykładając do swego brzucha słuchawki, aby jeszcze nienarodzone dziecko słuchało muzyki.

3. WNIOSKI I PERSPEKTYWY DALSZYCH BADAŃ

Niewłaściwe przygotowanie do samookreślenia zawodowego, wyboru zawodu i działalności zawodowej jest źródłem licznych problemów życiowych ludzi. Dokuczliwość tych problemów można zmniejszyć przez wprowadzenie systemu preorientacji zawodowej od wczesnego dzieciństwa oraz kształtowanie samookreślenia zawodowego dziecka.

Jednym z najważniejszych składników wczesnej preorientacji jest zabawa dziecięca. Można stwierdzić, że tak samo jak w przeszłości, tak i w chwili obecnej zabawa dziecięca ma duży wpływ na rozwój psychiczny dziecka, jego wychowanie, pełni różne funkcje: rozwojową, poznawczą, diagnostyczną, terapeutyczną, rewalidacyjną, profilaktyczną, socjalizacyjną, resocjalizacyjną, prognostyczną [2].

Badania, dokonane w województwie Świętokrzyskim oraz w obwodzie Lwowskim, wykazały, że zabawy dziecięce w wieku przedszkolnym zdecydowanie wpłynęły nie tylko na wybór zawodu w przyszłości, ale szczególnie na samookreślenie zawodowe.

Wykorzystując trafnie zabawy dziecięce, można uzyskać lepsze skutki w przygotowywaniu osobowości do działalności zawodowej w przyszłości, niż wtedy, gdy nawet w przedszkolu i niższych klasach szkoły podstawowej będą zorganizowane korzystne i ciekawe przedsięwzięcia o treści preorientacyjnej.

Wyniki badań warto uwzględnić w działalności Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych, przedszkolnych zakładach wychowawczych oraz w wychowaniu dzieci w rodzinie.

Zasługuje na uwagę przeprowadzenie badań naukowych rozwoju dziecka w łonie matki pod kątem możliwości kształtowania reakcji dziecka na dostępne bodźce, co byłoby podstawą dla samookreślenia zawodowego w dzieciństwie i wyboru zawodu w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Афанасьева Т.М. Ранняя ориентация или поздний самоанализ - Москва: Молодая Гвардия, 1972.
- [2] Білоус П. Дитяча гра та її функції //Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора Григорія Васяновича: до 75-річчя від дня народження / упоряд. С. М. Вдович. - Львів, - ФОП Корпан Б. І., 2020. - 330 с. - С.253-262.
- [3] Білоус П. Рання професійна орієнтація в реформованій системі освіти //Діалог культур: Україна в світовому контексті. Філософія освіти. Зб. наук. праць. /Головний ред. І.А.Зязюн. - Львів: Українські технології, 2002. - Вид. 7. - 544 с.
- [4] Білоус П. Рання профорієнтація як психолого-педагогічна проблема. //Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2000. -№1, С.269-273
- [5] Білоус П.Д., Дякова Л.С., Тарасюк В.С. Рання профорієнтація як психолого-педагогічна проблема //Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи. - Київ: МО України, 1994, ч.2.
- [6] Кукосян О.Г. Профессия и познание людей. - Ростов: Издание РУ, 1985.
- [7] Минский Е.М. Игры для шестилеток //Начальная школа - 1986, №1, С.24-27.
- [8] Переловская И.С. Возвышение желаний или Как осуществить себя. - М.: Политиздат, 1986.
- [9] Пирогов Н.И. Севастопольские письма и воспоминания. - Москва: АН СССР, 1950.
- [10] Федоришин Б.А., Карпиловская С.Я., Ткаченко Е.М. и др. Профконсультационная работа со старшеклассниками. (ред.Б.А.Федоришин). - Киев: Рад.школа, 1980.
- [11] Федоришин Б.А., Карпиловская С.Я., Ткаченко Е.М. Система профессиональной информации в старших классах средней школы. (ред. Б.А.Федоришин). - Киев: Рад.школа, 1977.
- [12] Федоришин Б.А., Карпиловская С.Я., Ткаченко Е.М., Ящишин О.Е., Синявский В.В., Мительман Р.И. Профконсультационная работа со старшеклассниками /Под ред. Б.А.Федоришина. - Киев:: Рад. школа, 1980.

- [13] Федоришин Б.А., Карпиловская С.Я., Ткаченко Е.М., Яцишин О.Е., Синявский В.В., Мительман Р.И. Система профориентационной работы в школе /За ред. Б.О.Федоришина. - Київ: Радянська школа, 1975.
- [14] Федоришин Б.О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації. – К.:1996.
- [15] Щекин П.В. Как читать людей по их внешнему облику. 2-е издание. Киев: Украина, 1993.
- [16] Biłous P. Psychologiczne aspekty wczesnej preorientacji zawodowej. „Jubileuszowy Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Psychologia u progu XXI wieku - od teorii do praktyki i od praktyki do teorii”. - Warszawa, 1999, s.58.
- [17] Biłous P. Wczesna preorientacja zawodowa, jako czynnik kształtujący efektywne funkcjonowanie osobowości w społeczeństwie. „Młodzież w sytuacji zmian gospodarczych, edukacyjnych, społecznych i kulturowych”. Cieszyn, UŚ Filia w Cieszynie, 1999, T.1, s.31-38.
- [18] Makarenko A.S. Выхованіе в родиніе. Выданіе 4. - Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954.
- [19] Manfred S. Jak uczy się mózg. - Warszawa: PWN, Dolnośląska SWE TWP, 2007.
- [20] Mazur M. Cybernetyka i charakter. -Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1976.
- [21] Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarża G. Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. - Warszawa: WSiP, 1985.
- [22] Szajek S. Orientacja i poradnictwo zawodowe. - Warszawa: PWN, 1979.
- [23] Wilsz J. Znaczenie niekształtowanych cech osobowości człowieka w procesie kształcenia przedzawodowego. - Częstochowa: Wydawnictwo WSP, 1996.
- [24] Zielińska K. Preorientacja zawodowa w szkole. - Warszawa-Poznań: PWN, 1975.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ДІТЕЙ ТА ВИБІР ПРОФЕСІЇ

Білоус Павло

доктор психологічних наук, університет Яна Кохановського

Кельце, Польща

Bilos@poszta.onet.pl

Анотація: Проблеми, з якими люди постійно зустрічаються – це проблеми, пов'язані з професійним самовизначенням, вибором професії та роботою. Їх можна пом'якшити, використовуючи самовизначення та ранню професійну орієнтацію під час дитячих ігор.

Гра має багато функцій: розвивальну, когнітивну, діагностичну, терапевтичну, ревалідаційну, профілактичну, соціалізаційну, ресоціалізаційну та прогностичну (П. Білоус, 2020). Якщо розвивальна, когнітивна та терапевтична функції добре відомі та використовуються на практиці, то інші функції практично залишилися поза увагою. В контексті проблеми цієї статті важливою є прогностична функція, яка з невідомих причин залишилася непоміченою та недооціненою.

Обґрунтовано, що гра є домінуючою діяльністю в дошкільному віці. Тому нам не потрібно вгадувати щось нове, незвичне, щоб довести дитину до такого рівня зрілості (особливо розумового), який би дозволив їй зосередитись на певній групі професій. Досить використовувати природний стан речей – домінуючу діяльність дитини – гру.

У статті представлені результати дослідження взаємозв'язку дитячої гри, професійного самовизначення та вибору професії. Визначено, що гра забезпечує всебічний розвиток дитини (фізичний, розумовий, емоційний, соціальний) і є, насамперед, способом пізнання себе, і, отже, має перевагу перед однобічною професійною орієнтацією (що зазвичай трапляється під час традиційної попередньої орієнтації). Цей взаємозв'язок слід враховувати в сім'ї, під час організації освітнього процесу в дитячих садках, школах та в діяльності психолого-педагогічних консультаційних центрів.

Заслуговує на увагу проведення наукових досліджень розвитку ненародженої дитини з точки зору можливості формування у неї реакції на доступні подразники, які можуть бути основою для професійного самовизначення в дитинстві та вибору професії в майбутньому.

Ключові слова: професійне самовизначення; рання професійна орієнтація; професійна орієнтація; дитяча гра; функції дитячої гри.

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION IN CHILDHOOD AND CHOICE OF PROFESSION

Belous Paul

doctor of psychological sciences, Jan Kokhanowski University

Kielce, Poland

Bilos@poszta.onet.pl

Abstract. The problems that a person struggles with are problems related to professional self-determination, choice of profession and work. You can soften them by using self-determination and early professional pre-orientation by watching children's games.

Play has many functions: developmental, cognitive, diagnostic, therapeutic, revalidation, prophylactic, socialization, resocialization and prognostic (P. Bilous, 2020). If developmental, cognitive and therapeutic functions are well known and used in practice, then other functions have practically been left out of attention. In the context of the problems of this article, the prognostic function is important, which for unknown reasons has been unnoticed and underestimated. The child's play shows the direction of professional self-determination.

The article presents the results of research on the relationship between children's play, professional self-determination and future choice of profession. This relationship should be taken into account in the educational process of children in the family, kindergartens, schools and in the activities of the Psychological and Pedagogical Counseling Center.

It deserves attention to conduct scientific research on the development of the unborn child in terms of the possibility of shaping the child's response to available stimuli, which would be the basis for professional self-determination in childhood and the choice of profession in the future.

Keywords: Professional self-determination, professional pre-orientation, early professional pre-orientation, children's play, functions of children's play.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Afanas`eva T.M. Rannaya ory`entacy`ya y`ly` pozdny`j samoanaly`z? - Moskva: Molodaya Gvardy`ya, 1972.
- [2] Bilous P. Dy`tyacha gra ta yiyi funkciyi //Filosof`s`ko-pedagogichny`j i duxovno-poety`chny`j dosvid profesora Gry`goriya Vasyanovy`cha: do 75-richchya vid dnya narodzhennya / uporyad. S. M. Vdovy`ch. – L`viv, – FOP Korpan B. I., 2020. – 330 s. – C.253-262.
- [3] Bilous P. Rannya profesijna oriyentaciya v reformuvaniy sy`stemi osvity` //Dialog kul`tur: Ukrayina v svitovomu konteksti. Filosofiya osvity`. Zb. nauk. pracz`. /Golovny`j red. I.A.Zyazyun. – L`viv: Ukrayins`ki texnologiyi, 2002. – Vy`d. 7. – 544 s.
- [4] Bilous P. Rannya proforiyentaciya yak psy`xologo-pedagogichna problema. //Pedagogika i psy`xologiya profesijnoyi osvity`. – 2000. -#1, S.269-273
- [5] Bilous P.D., Dyakova L.S., Tarasyuk V.S. Rannya proforiyentaciya yak psy`xologo-pedagogichna problema //Naukovo-metody`chne zabezpechennya diyal`nosti suchasnoyi profesijnoyi shkoly`. - Ky`yiv: MO Ukrayiny`, 1994, ch.2.
- [6] Kukosyan O.G. Professy`ya y` poznany`e lyudej. - Rostov: Y`zdany`e RU, 1985.
- [7] My`nsky`n E.M. Y`gry` dlya shesty`letok //Nachal`naya shkola - 1986, #1, S.24-27.
- [8] Perelovskaya Y`.S. Vozvyshey`e zhelany`j y`ly` Kak osushhestvy`t` sebya. – M.:Poly`ty`zdat, 1986.
- [9] Py`rogov N.Y`. Sevastopol`sky`e py`s`ma y` vospomy`nany`ya. - Moskva: AN SSSR, 1950.
- [10] Fedory`shy`n B.A., Karpy`lovskaya S.Ya., Tkachenko E.M. y` dr. Profkonsul`tacy`onnaya rabota so starsheklassny`kamy`. (red.B.A.Fedory`shy`n). – Ky`ev: Rad.shkola, 1980.
- [11] Fedory`shy`n B.A., Karpy`lovskaya S.Ya., Tkachenko E.M. Sy`stema professy`onal`noj y`nformacy`y` v starshy`x klassax srednej shkoli. (red. B.A.Fedory`shy`n). – Ky`ev: Rad.shkola, 1977.
- [12] Fedory`shy`n B.A., Karpy`lovskaya S.Ya., Tkachenko E.M., Yashhy`shy`n O.E., Sy`nyavsky`j V.V., My`tel`man R.Y`. Profkonsul`tacy`onnaya rabota so starsheklassny`kamy` /Pod red. B.A.Fedory`shy`na. - Ky`ev:: Rad. shkola, 1980.
- [13] Fedory`shy`n B.A., Karpy`lovskaya S.Ya., Tkachenko E.M., Yashhy`shy`n O.E., Sy`nyavsky`j V.V., My`tel`man R.Y`. Sy`stema proforiyentacijnoyi roboty` v shkoli /Za red. B.O.Fedory`shy`na. - Ky`yiv: Radyans`ka shkola, 1975.
- [14] Fedory`shy`n B.O. Psy`xologo-pedagogichni osnovy` profesijnoyi oriyentaciyi. – K.:1996.
- [15] Shheky`n P.V. Kak chy`tat` lyudej po y`x vneshnemu obly`ku. 2-e y`zdany`e. K.: Ukray`na, 1993.
- [16] Bilous P. Psychologiczne aspekty wczesnej preorientacji zawodowej. „Jubileuszowy Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Psychologia u progu XXI wieku - od teorii do praktyki i od praktyki do teorii”. - Warszawa, 1999, s.58.

- [17] Biłous P. Wczesna preorientacja zawodowa jako czynnik kształtujący efektywne funkcjonowanie osobowości w społeczeństwie. „Młodzież w sytuacji zmian gospodarczych, edukacyjnych, społecznych i kulturowych”. Cieszyn, UŚ Filia w Cieszynie, 1999, T.1, s.31-38.
- [18] Makarenko A.S. Wychowanie w rodzinie. Wydanie 4. - Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954.
- [19] Manfred S. Jak uczy się mózg. - Warszawa: PWN, Dolnośląska SWE TWP, 2007.
- [20] Mazur M. Cybernetyka i charakter. - Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1976.
- [21] Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarza G. Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. - Warszawa: WSiP, 1985.
- [22] Szajek S. Orientacja i poradnictwo zawodowe. - Warszawa: PWN, 1979.
- [23] Wilsz J. Znaczenie niekształtowanych cech osobowości człowieka w procesie kształcenia przedzawodowego. - Częstochowa: Wydawnictwo WSP, 1996.
- [24] Zielińska K. Preorientacja zawodowa w szkole. - Warszawa-Poznań: PWN, 1975.

УДК 378. 011.3:62-051-047.22

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-55-221-229

Горохівська Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID: 0000-0001-5997-4676

t.gorohivska@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз педагогічних умов професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. Проаналізовано науково-педагогічну літературу, присвячену дослідженню особливостей визначення педагогічних умов професійно-педагогічної компетентності. Зокрема, розглянуто терміни «умова», «педагогічні умови»; означено особливості вивчення педагогічних умов різноманітних явищ професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи; окреслено наявні в науковій літературі підходи до визначення умов підвищення професійно-педагогічної компетентності педагогів. Визначено і охарактеризовано комплекс педагогічних умов, забезпечення яких сприяє розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти: особливості неперервності процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти; формування професійної мотивації до самоосвіти, саморозвитку і самореалізації у професійно-педагогічній діяльності в умовах підвищення кваліфікації; наповнення змісту процесу підвищення кваліфікації викладачів технічних закладів вищої освіти розвивальними технологіями професійної освіти; спонукання викладачів фахових дисциплін до педагогічної рефлексії у професійно-педагогічній діяльності з метою побудови траєкторії власного професійного розвитку. Зроблено висновок про те, що педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти представляють собою сукупність взаємопов'язаних обставин і форм їхньої реалізації, що забезпечують розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. Наголошено, що дотримання визначених педагогічних умов сприятиме неперервному, активному і діяльнісному професійному розвитку науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність; педагогічні умови; неперервна освіта, професійна мотивація; викладач вищої школи; педагогічна рефлексія; технічний заклад вищої освіти.